

UDK:336.741.1:061.1
Bibliid 1451-3188, 9 (2010)
Год IX, бр. 31–32, стр. 18–38
Изворни научни рад

др Драган ЈОВАШЕВИЋ¹

СУЗБИЈАЊЕ ПРАЊА НОВЦА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

ABSTRACT

The objective of committing a criminal activity, not only within classic but even more within organised transnational crime, is in a large number of cases to obtain illegal gain. By performing financial, banking, economic and similar activities, the illegally obtained gain is placed in legal financial flows. Realising that there is a great danger in money laundering (making legal the illegally obtained gain) the European Union takes a large number of various measures, means and procedures with the aim to prevent and stamp out such criminal phenomena. Apart from a number of legal documents (from the treaties establishing the European Union to recommendations), several specialised agencies have been established within this regional organisation with the basic task to fight against such negative phenomena. The paper analyses the legal documents and activity of the EU specialised agencies in fighting against this specific form of “financial” crime.

Key words: European Union, Directives, specialised agencies, criminal act, money laundering, stamping out crime.

1) УВОД

Значај и садржина директива о прању новца

Активностима и напорима које последњих година међународна заједница улаже у супростављање и спречавање прања новца и других облика организованог криминалитета, придружила се и Европска унија.²

¹ Професор Кривичног права и Међународног кривичног права на Правном факултету у Нишу.

² Драган Јовашевић, М. Гајић Гламочлија, *Кривично дело прања новца*, Београд, 2008, стр. 119-137.

Наиме, ова је регионална организација предузела низ активности путем деловања више различитих специјализованих органа и тела и путем низа правних аката (у првом реду препорука) које представљају солидну правну основу за активности специјализованих органа Уније.³ У том погледу нарочито су значајне две директиве Савета и Европског парламента, и то:⁴

- 1) Директива (91/308/ЕЕЦ) Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 1991. године, и
- 2) Директива (2001/97/ЕЕЦ) која допуњује Директиву Савета Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 2001. године.⁵

II) САДРЖАЈ

Директива (91/308/ЕЕЦ) Савета Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 1991. године (која представља прву законодавну меру Европске уније у овој области, иако је сама Унија била и раније активно укључена у преговима о доношењу Конвенције УН против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама из 1988. године, односно Конвенције Савета Европе о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом из 1990. године.⁶ Ова је Директива која је иначе познати и као „Директива о прању новца” промовисала превентивни приступ у спречавању прања новца. Стога је финансијским и кредитним институцијама наметнуто низ обавеза и мера које треба да обезбеде благовремено и ефикасно откривање и доказивање различитих облика и видова прања новца у привредним активностима како би се „обезбедио интегритет и неупрљаност финансијског система”.⁷ Директива полази од чињенице да се прање новца јавља не само у погледу прихода од дроге, него

³ Драган Јовашевић, „Прање новца – новим законом против старе праксе“, *Правни информатор*, Београд, број 10/2001, стр. 2-4.

⁴ М. Jelenski, *Prevenција privrednog kriminaliteta*, Priručnik, Zagreb, број 1/1991, стр. 50-62; Александра Чавошки, Директиве о превенцији употребе финансијских средстава за прање новца, Европско законодавство, Београд, број 8/2004, стр. 37-39.

⁵ Н. Sztoger, „Утјецaji права Europske zajednice /Europske unije na nacionalno kazneno pravo država članica“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, број 1/2003, стр. 165-179.

⁶ V. Gilmore, *Priljivi novac*, Beograd, 2005, стр. 12.

⁷ V. Mitsilegas, *Money Laundering counter measures in the EU*, The Hague, London, New York, 2003, pp. 106-118.

и оних прихода који су стечени другим криминалним активностима (као што су организовани криминал и тероризам).⁸ У Преамбули ове Директиве се истиче да је неопходно да се проблем прања новца третира на нивоу Европске уније, јер постојање јединственог тржишта и слободног кретања капитала и услуга могу бити искоришћени за прање новца који је резултат криминалне активности. Потребно је стога да се на нивоу Уније усвоје одређене мере које ће у циљу заштите омогућити координиране акције држава чланица. Наведено ангажовање је у интересу појединих држава и у општем интересу Уније јер увек када су финансијске и кредитне институције искоришћене за прање новца који је резултат криминалне активности, стабилност тих институција, као и поверење у финансијски систем у целини могли би бити озбиљно угрожени.⁹ Такође, из разлога што и само прање новца остварује повратни утицај на пораст организованог криминалитета и трговину опојним дрогама посебно, борба против прања новца представља најефикаснији начин опонирања овој форми криминалне активности која представља велику претњу Унији. Због свега тога је неопходно формулисање глобалног програма на нивоу Уније који би обухватио како пенални, тако и превентивни (и то врло значајан) вид борбе против прања новца.¹⁰ У члану 1. Директиве одређени су појам и карактеристике прања новца. Под овим се појмом сматра свако поступање које је учињено намерно у виду: а) конверзије или трансфера имовине са знањем да је она стечена криминалном активношћу или учествовања у таквој активности у циљу прикривања или маскирања незаконитог порекла имовине или помагања било ког лица које је умешано у вршење такве активности како би се избегле законске последице такве радње; б) прикривања или маскирања праве природе, извора, локације, диспозиције, кретања и права у погледу власништва имовине са знањем да је та имовина стечена криминалном активношћу или учествовања у таквој активности; в) прибављања поседовања или коришћења имовине са знањем у време њеног стицања да је та имовина стечена криминалном активношћу или учествовањем у таквој активности и, г) удруживања са другим лицима, покушаја чињења или помагања, подстицања, олакшавања или прикривања чињења било које напред наведене радње.¹¹ Имајући у виду међународни карактер многих софистицираних операција прања новца, у Директиви је

⁸ J. Howell, *The Prevention of the Money Laundering and terrorist financing*, Barking, 2006, pp. 67-85.

⁹ J. W. Bridge, *The European Communities and the Criminal Law*, 1976. godine, pp. 88-97.

¹⁰ P. J. Cullen, *The European Community Directive in Money Laundering*, Edinburgh, 1993, p. 35.

¹¹ E.U. Savona, *Responding to Money Laundering: inter perspective*, London, 2004, 132-139.

предвиђено да ће прање новца бити третирано као кривично дело када су активности предузете на територији друге државе чланице Уније, али и на територији неке треће државе. Наведни приступ у погледу пружања међународне правне помоћи је у потпуности преузет из Европске конвенције из 1990. године, која је такође од својих држава потписница захтевала да у области супротстављања прању новца усвоји екстраторијални приступ за разлику од Бечке конвенција која овакав приступ није познавала. Уосталом такви се напори уклапају у солидарност међу државама у сузбијању и спречавању најопаснијих облика и видова криминалитета, посебно организованог карактера.¹²

Директива о прању новца из 1991. године исто тако обавезује државе чланице да усвоје одговарајуће мере као и санкционицу њихову повреду при чему субјекти кривичне одговорности могу да буду: а) запослени у кредитним и финансијским институцијама као и, б) саме институције.¹³ Ове институције су дужне да обезбеде реализацију следећих захтева: да приликом уласка у одређене пословне односе или када су у питању трансакције у којима се прелази уобичајени новчани износ, захтевају идентификацију својих клијената; да институције у случају сумње да клијент не поступа за свој рачун или када је то очигледно, предузму неопходне мере ради прибављања информација о идентитету лица за чији рачун клијент предузима одређене радње; да најмање пет година чувају оригинална документа или фотокопије докумената који у складу са одредбама националног законодавства могу да буду употребљени као доказ приликом спровођења истраге када је у питању кривично дело прања новца; да институције са посебном пажњом испитују сваку трансакцију за коју с обзиром на њихову природу сматрају да је у вези са прањем новца; 5. да институције и њихови директори и запослени у њима у потпуности сарађују са органима који су надлежни за борбу против прања новца информичући ове ауторитете у вези чињеница које могу да буду индикација за прање новца, итд.¹⁴ На исти начин у дефинисању појма, елемената и карактеристика прања новца као самосталног кривичног дела, поступа и Други протокол уз Конвенцију о заштити финансијских интереса европских заједница /ОЈ С 316/ из 1995. године који захтева криминализацију прања

¹² Т. Oppermann, *Europrecht, Munchen*, 1999, pp. 202-214.

¹³ Александра Чавошки, „Директива о превенцији употребе финансијских средстава ради прања новца“, *Европско законодавство*, Београд, број 8/2004, стр. 37-39.

¹⁴ В. Unger, *The Scale and impact of Money Laundering*, Cheltenham, 2007, pp. 204-221; N.Kochan, *The Washing machine*, London, 2006, pp. 56-74.

добити стечене финансијским утајама и другим кривичним делима ове врсте.¹⁵ Посебан значај у активностима Европске уније представља и Здружена акција од 3. децембра 1998. године, о прању новца, идентификацији, откривању, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и средстава за њихово стицање.¹⁶ У међувремену је у оквиру Европске уније донето више препорука или оквирних одлука које имају за циљ да интензивирају активности управљене на спречавање и сузбијање прања новца и са њим повезаних појава. Тако су донети следеће оквирне одлуке:

1. Протокол о казненој одговорности правних лица, конфискацији имовине и прању новца од 19. јула 1997. године (ОЈ С 221);
2. Оквирна одлука Савета од 29. маја 2000. године, о јачању заштите казнама и другим санкцијама за фалсификовање новца с обзиром на увођење Еура /ОЈ L 140/;
3. Оквирна одлука Савета од 28. маја 2001. године, о борби против превара и фалсификовања безготовинских средстава плаћања (ОЈ L 69);¹⁷
4. Оквирна одлука Савета од 26. јуна 2001. године, о прању, идентификацији, проналажењу, замрзавању, одузимању и конфискацији предмета и резултата кривичног дела (ОЈ L 182);
5. Оквирна одлука Савета од 22. јула 2003. године, о спречавању корупције у приватном сектору (ОЈ L 192).¹⁸

Коначно, Директива (2001/97/ЕЕЦ) из 2001. године, која допуњује Директиву Савета Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 1991. године, полазећи од чињенице да „прање новца има очигити утицај на пораст организованог криминала, те да се борба против прања новца мора водити углавном казнама и у оквиру међународне сарадње судских и других органа за примену закона”, у члану 1. на идентичан начин одређује прање новца као и већ наведена Директива

¹⁵ М. Јеленски, „Прање новца – савремени свјетски тренд“, *Привредни лист*, Загреб, број 3/1991, стр. 216-224.

¹⁶ З. Ђурђевић, Пријеваре на штету прорачуна ЕУ – појавни облици, методе и узроци, *Финансијска теорија и пракса*, Загреб, број 3/2006, стр. 253-281. В. Митсигас, *Money laundering counter – measures in the European Union*, op. cit., pp. 86-102.

¹⁷ З. Ђурђевић, „Конвенција о заштити финансијских интереса Европских заједница: настанак, садржај и имплементација“, *Хрватски лјетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 2/2007, стр. 821-966.

¹⁸ Ј.А.Е. Варваеле, „Европско казнено право и опћа начела Уније“, *Хрватски лјетопис за казнено право и праксу*, Загреб, број 2/2005, стр. 855-882.

из 1991. године. Ова Директива има за примарни циљ осавремењавање међународних инструмената за борбу против прања новца као и успостављање високих стандарда заштите финансијског сектора. Појам прања новца дат је у члану 1. Директиве на следећи начин прање новца значи намерно чињење следећих активности: конверзију или пренос имовине за коју се зна да потиче од криминалне активности или из било ког акта учешћа у таквој активности са сврхом прикривања или лажног приказивања незаконитог порекла имовине; помагање било ком лицу које је укључено у извршење такве активности да би избегло правне последице своје активности; прикривање или сакривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања права, односно власништва на имовини за коју се зна да потиче од криминалне активности или акта учешћа у таквој активности; стицање, држање или употребу имовине за коју се зна у време њеног пријема да та имовина потиче од криминалне активности или акта учешћа у таквој активности и, учествовање у извршењу, удруживање ради извршења, покушај извршења, помагање, подстицање, доприношење или саветовање да се изврши нека од наведених активности. Криминалну активност у смислу ове Директиве којом се прибавља имовина (која је предмет прања новца) представља сваки облик учешћа у остварењу тешког кривичног дела. При томе се ово тешко кривично дело повезује са прикривањем (маскирањем) сваке имовинске користи која је прибављена било којом врстом криминалне умешаности у вршењу тешких кривичних дела међу којима поред кривичних дела предвиђених чланом 3. Бечке конвенције из 1988. године улазе и следећа кривична дела:¹⁹ а) превара дефинисана у чл. 1. и 2. Конвенције о заштити финансијских интереса Европских заједница; б) корупција и, в) прекршаји који могу донети знатне приходе, а који је кажњиви тешким казнама затвора у складу са кривичним законом држава чланице Уније.²⁰

Прекретницу у даљим активностима Европске уније у супротстављању различитим облицима и видовима организованог криминала уопште, а посебно корупцији и прању новца представља доношење Конвенције о заштити финансијских интереса Европске уније из 1995. године са два допунска протокола из 1996. и 1997. године.²¹ Иако су ови акти примарно управљени на обезбеђење и заштиту финансијских интереса Уније, они

¹⁹ Д. Јовашевић, „Кривичноправни аспекти прања новца“, *Избор судске праксе*, Београд, број 6/2003, стр. 5-10

²⁰ V. Gilmore, *Priljavi novac*, op. cit., pp. 337-338.

²¹ Lj. Selinšek, *Gospodarsko kazensko pravo*, Ljubljana, 2006, str. 237-239.

одређују појам и карактеристике активне и пасивне корупције и преваре на штету финансијских интереса Уније. Поред тога, ови акти постављају основе кривичне одговорности одговорних лица у правним лицима (корпорацијама) као учиниоца финансијских кривичних дела, односно њима се утврђују основи кривичне одговорности правних лица (за финансијске преваре, корупцију и прање новца).²²

III) ЕВРОПСКИ КРИВИЧНИ ЗАКОН

Даљи корак у правцу интензивирања улоге Европске уније у спречавању и сузбијању тешких облика међународних кривичних дела представљају напори управљени на доношење јединственог кривичног кодекса под називом *Corpus iuris*.²³ Ради се заправо о тежњи за појачаном кривичноправном заштитом финансијских интереса Европске уније која се не може ефикасно остварити без вишег нивоа сарадње између појединих држава чланица ове међународне организације. То је нацрт кодификације материјалног, процесног и извршног кривичног права Европске уније који је урадила комисија угледних правних теоретичара под водством М. Делмас Мартија 1996. године, а који је ревидиран у Фиренци 1999. године.²⁴ Овај правни акт заснива се на члану 209. Оснивачког уговора који је измеђем споразумом из Амстердама у коме се наводе кривична дела која се могу учинити на штету буџета Уније. У основи акта налази се Конвенција о заштити заједничких финансијских европских интереса из јуна 1995. године.²⁵ Ради се заправо о правном пројекту који чини 35 чланова који су распоређени у два дела: а) први део (чл. 1-17.) који уређује основна, суштинска материјалноправна питања и, б) други део (чл. 18-35) који уређује кривични поступак, организацију правосуђа и извршење кривичних санкција. Овај је акт примарно усмерен на заштиту финансијских интереса Европске уније, али је његова важност знатно шира јер поставља обресе будућег европског кривичног права или систем наднационалних кривичноправних норми.

²² А. Saković, „Organizirani ekonomski kriminal u odnosu na korupciju i pranje novca u Bosni i Hercegovini“, *Kriminalističke teme*, Sarajevo, broj 3-4/2003, str. 183-193.

²³ В. Pavišić, *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Zagreb, 2006, str. 24-26.

²⁴ М. Delmas Marty, *Procedure penali d Europa*, Padova, 2001, pp. 134-147; М. Delmas Marty, The Contribution of Comparative Law to a Pluralist Conception of International Criminal Law, *Journal of International Criminal Justice*, 1/2003, pp. 13-25.

²⁵ W. Formann, „Pranje novca – aktuelna pitanja organiziranog kriminaliteta“, *Izbor članaka iz stranih časopisa*, Zagreb, broj 4/1993, str. 47-58.

Поред одредби општег дела материјалног кривичног права, на овом месту су одређена обележја и карактеристике следећих финансијских кривичних дела: превара у лицитацији, прање новца и прикривање, стварање злочиначке организације, примање мита, давање мита, злоупотреба службеног положаја, злоупотреба поверења и одавање службене тајне. За наведена кривична дела прописане су следеће врсте казни: а) казна затвора и новчана казна – када се као учиниоци јаве физичка лица и, б) новчана казна – за правно лице као учиниоца дела. Уз казну је предвиђена могућност изрицања мере одузимања предмета који су искоришћени или настали извршењем кривичног дела, као и мере одузимање имовинске користи која је прибављена кривичним делом.²⁶ У члану 11. Европског кривичног закона промовисан је принцип индивидуалне кривичне одговорности, а у члану 12. кривична одговорност управе предузећа као правних лица, других овлашћених лица и јавних службеника. Одговорност је проширена у циљу обезбеђења свеобухватне заштите финансијских интереса Европске уније у целини или појединих њених чланица. Тако је, у члану 13. овог акта, инаугурисана кривична одговорност правних лица (корпоративна кривична одговорност) – предузећа и других удружења грађана. За постојање ове одговорности потребно је испуњење следећих услова: а) да правна лица могу располагати имовином у складу са законом; б) да је кривично дело учињено за рачун правног лица и, в) да је кривично дело учињено од стране његовног органа, представника или другог лица које делује у име и за рачун правног лица.

Полазна основа *Corpus iurisa* је пројекат европског правног простора који се изражава кроз:²⁷ а) асимилацију; б) сарадњу и, в) хармонизацију европских система кривичноправне заштите која има за циљ уређење праведније, једноставније и делотворније кривичноправне репресије у области заштите финансијских средстава Европске уније.²⁸ Осим *Corpus iurisa* на основу члана 39. Оснивачког уговора Европске уније донет је посебан Акциони план за остварење простора слободе и безбедности и правосуђа. Тим планом опредељено је подручје хармонизације националних

²⁶ H. Satzger, „Utjecaji prava Europske zajednice /Europske unije na nacionalno kazneno pravo država članica“, op. cit., str. 176-181.

²⁷ G. Heršak, „Borba protiv organiziranog kriminaliteta i pranja novca“, *Pravnik*, Zagreb, broj 1/1995, str. 1-16.

²⁸ A. Cadoppi, “Towards a European Criminal Code”, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1996, pp. 2-17.

кривичних законодавстава. Ова хармонизација треба нарочито да се односи на кривична дела против деце (посебно против сексуалне експлоатације деце), трговину људима, трговину дрогама, тероризам, корупцију и преваре и прање новца.²⁹ При томе су као додатни специфични приоритети Европске уније у наредном периоду одређене активности на спречавању и сузбијању следећих облика криминалитета као што су: Трговина оружјем, кривична дела против животне средине и трговина нуклеарним супстанцама, компјутерски криминалитет, посебно онај који је извршен путем Интернета (*high-tech crimes*) и допинг у спорту (према закључцима Бечког концила).³⁰ Коначно, специфичан допринос развоју кривичног права Европске уније представљају:

- 1) Уговор о Европском Уставу тзв. Римски Устав из 2004. године (члан III – 275-277);³¹
- 2) Хашки програм из 2005. године.³² Програм садржи десет приоритета за следећих пет година у смислу „Партнерства за европску обнову у подручју слободе, безбедности и правде”, који посебну пажњу и активности органа Европске уније препоручују у подручју откривања, спречавања и сузбијања следећих кривичних дела: Фалсификовање заједничке валуте Евра, преваре у вези са кредитним картицама и чековима, прање новца, трговина људима, рачунарске саботаже и напади рачунарским вирусима, корупција у приватном сектору и загађење мора.³³ Као својеврстан наставак рада на европском кривичном закону у виду *Corpus iuris*, Европска унија је 2001. године, донела тзв. Зелену књигу о кривичноправној заштити финанијских интереса Заједнице. То у сваком случају представља квалитативни помак напред јер се на овај начин јасно испољава тежња за установљење кривичноправне

²⁹ Lj. Selinšek, *Kazensko pravo*, Ljubljana, 2007, str. 48-51.

³⁰ N. Mrvić Petrović, *Krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 25.

³¹ V.Đ. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazнено pravo*, Zagreb, 2005, str. 373-376.

³² “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, The Hague Programme – Ten priorities for the next five years”, *Security and Justice*, COM (2005) 184 Final – Non published in the Official Journal. Видети: B. Pavišić, *Kazнено pravo Vijeća Europe*, ibid, str. 25-27.

³³ J. Čule, „Traganje i osiguranje prisilnog oduzimanja sredstava, prihoda ili imovine ostvarenih kaznenim djelima“, *Hrvatski ljetopis za kazнено pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/2005, str. 703-737; V. C. Wingaert, *Criminal Procedure Systems in the European Community*, London, 1993; V. C. Wingaert, G. C. Stessens, *International criminal law: a collection of international and european instruments*, Hague, 1996; J. Pradel, G. Corstens, *Droit penal europeen*, Paris, 2002.

надлежности Европске уније. Зелена књига предвиђа хармонизацију кривичноправних прописа права чланица Уније о кривичној одговорности правних лица. На тај начин су правна лица учињена одговорним за извршење кривичних дела на штету финансијских интереса Европске уније и то у облику: а) чињења, б) саучесништва и в) покушаја следећих кривичних дела: Преваре, активне корупције (давање мита), пасивне корупције (примање мита) и прање новца. Одговорност правних лица за наведена финансијска кривична дела постоји само ако неко од ових дела учини лице које има право одлучивања у том правном лицу (дакле овлашћено лице), а правно лице учињеним делом прибави какву корист. Осим тога, одговорност правног лица је установљена чак и у случају када постоје недостаци у надзору или управљању од стране одговорног лица чиме се омогућава њему подређеном лицу да учини какво кривично дело у име и за рачун правног лица.³⁴

IV) ЛИСАБОНСКИ УГОВОР

Лисабонски или „Реформски уговор” из децембра 2007. године, у потпуности је променио кривичноправну слику Европске уније.³⁵ Према члану 2. овог Уговора ради успостављања простора слободе, безбедности и правде без унутрашњих граница и ради спречавања и сузбијања криминалитета постављена је супранационална надлежност Уније у кривичноправном подручју кроз следеће механизме:

- полицијску и правосудну сарадњу у кривичним стварима која је стављена под режим правног поретка Европске уније;
- установљена је подељена надлежност у простору слободе, безбедности и сарадње између Европске уније и држава чланица;
- усвојен је нови поступак доношења одлука у подручју полицијске и правосудне сарадње у кривичним стварима;
- државе чланице су добиле овлашћење законодавне иницијативе, прекида законодавног поступка и успостављања појачане полицијске и кривичноправне сарадње у делу Европске уније.

³⁴ V. Jakulin, „Odgovornost pravnih lica za krivična dela u Sloveniji“, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2/2007, str. 20-26.

M.E. Cartier, „Kaznenopravna odgovornost pravnih osoba u francuskom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2005, str. 293-297.

³⁵ Z. Đurđević, „Lisabonski ugovor : prekretnica u razvoju kaznenog prava u Europi“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2008, str. 1077-1127.

Трећи стуб Европске уније коначно престаје да постоји на темељу Лисабонског уговора и интегрише се у право Европске уније. Такође је установљено саодлучивање Европског парламента и Савета у следећим областима као што су:

- правила и поступак осигурања признања у целој Унији пресуда и других судских одлука донетих од стране неке државе чланице;
- минимална правила за узајамно признање доказа, права појединаца у кривичном поступку и права жртава кривичних дела;
- минимална правила у погледу дефиниције кривичних дела и санкција у подручју тешког криминалитета с прекограничном димензијом и,
- структура, функционисање и обим деловања кривичноправних институција као што су: *Europol*, *Eurojust*.

Уз сагласност свих држава чланица, Европски парламент и Савет могу да одлучују и о другим аспектима кривичног поступка, проширењу листе подручја тешког криминалитета за која се могу установити минимална правила у погледу дефиниције кривичних дела и санкција, доношењу закона о установљењу Канцеларије европског јавног тужиоца из *Eurojusta*, мерама оперативне сарадње између полицијских, царинских и других националних тела, као и условима и ограничењима под којима надлежна тела држава чланица могу деловати и на територијама других држава чланица Уније.³⁶ Лисабонски уговор је битно ојачао супранационална хармонизацијска овлашћења Европске уније у области кривичног материјалног права. Према члану 67. овог уговора простор слободе, безбедности и правде настоји осигурати кроз висок степен безбедности и уједначавање кривичних закона. То значи да је Унија добила овлашћења да директивама које су донете у редовном законодавном поступку успоставља минимална правила о описима бића, обележјима и карактеристикама кривичних дела и кривичних санкција, посебно у областима тешког криминалитета са прекограничним обележјем. Као посебно тешка подручја криминалитета у чијем сузбијању и спречавању се примарно огледају надлежности Европске уније после закључења Лисабонског уговора јесу тероризам, трговина људима, сексуално искоришћавање жена и деце, незаконита трговина опојним дрогама, незаконита трговина оружјем, прање новца, корупција, фалсификовање средстава плаћања, компјутерски криминалитет и организовани криминалитет. За деловање Европске уније и њених специјализованих

³⁶ К. Turkalj, „Europska unija kao prostor slobode, sigurnosti i pravde“, *Informator*; Zagreb, broj 5630/2008, str. 12-16.

органа битно је да неко од наведених кривичних дела има и прекограничну димензију. Претпоставка прекограничног обележја криминалитета не произилази само из предузимања криминалних радњи на територији две или више држава, већ и у случајевима када постоји потреба њиховог спречавања на територији две или више држава. То значи да се прекогранично обележје не односи само и искључиво на кривично дело и његове последице, већ и на мере његовог спречавања и сузбијања. При томе посебну пажњу Европска унија посвећује области кривичноправне заштите финансијских интереса Уније у целини или интереса њених појединих држава чланица.

V) УЛОГА СПЕЦИЈАЛИЗОВАНИХ ИНСТИТУЦИЈА У БОРБИ ПРОТИВ ПРАЊА НОВЦА

Поред нормативне активности Европске уније и њених појединих органа, посебну активност у предузимању различитих превентивних и репресивних мера има и Организација европске криминалистичке полиције (*Europol*).³⁷ Унутар трећег стуба Европске уније успостављена је још једна наднационална специјализована организација кривичноправног карактера. То је *Eurojust* који има за циљ јачање правосудне сарадње у кривичним стварима међу државама чланицама ове европске организације.³⁸ Но, поред ове две специјализоване европске институције које формално већ десетак година функционишу у европском правосудном простору, 1998. године успостављена је и европска правосудна мрежа. Њен основ се налази у Заједничкој акцији од јуна 1998. године. Она је основана са циљем да се побољша сарадња држава чланица Европске уније на судском и практичном нивоу као и ради спречавања тешких облика и видова криминалитета. Европска правосудна мрежа се заправо састоји од институционализоване сарадње – мреже тачки правосудних контаката између појединих држава чланица Уније. Састављена је од централног тела државе чланице која је надлежна за међународну правну сарадњу у кривичним стварима, судија за везу и тачака контаката које одреди Унија. Такође велику помоћ државама у предузимању заједничких напора у спречавању и сузбијању прања новца пружају специјализоване организације као што су: *Egmont* група, *Moneyval* и

³⁷ Š. Pavlović, „Pranje novca – posebna sastavnica organiziranog kriminaliteta“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 27/1998, str. 787-801; M. Jelenski, „Pranje novca - suvremeni svjetski trend“, op. cit., str. 216-225.

³⁸ A. Donatsch, M. Forster, C. Schwarzenegger, *Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte*, 2000, pp. 237-252.

FATF снаге. Најзначајнију новину коју уводи Лисабонски уговор у област кривичноправне сарадње држава чланица у области спречавања и сузбијања нарочито опасних облика и видова криминалитета са прекограничном димензијом представља оснивање Канцеларије европског јавног тужиоца са седиштем у Бриселу. То је европски орган кривичног гоњења који је овлашћен на предузимање кривичнопроцесних радњи у откривању, истраживању и прогону кривичних дела против финансијских интереса на читавој територији Европске уније. Идеја о оснивању једног оваквог органа први пут је зачета у *Corpus iuris* 1997. године, а потом детаљније разрађена у Зеленој књизи о кривичноправној заштити финансијских интереса Европске уније.³⁹

Europol

Још пре него што је Европска унија успела да детаљније одреди основе и услове, односно поступак правосудне сарадње између држава чланица и њихових надлежних националних органа, у области правне помоћи у кривичним стварима је учињен додати корак усвајањем Конвенције о формирању Европске полиције (конвенција *Europol*) на основу члана К.3. Уговора о Европској унији (95/Ц/316/01) од 26. јула 1995. године.⁴⁰ У члану 2. ове Конвенције је наведено да *Europol* има за циљ да побољша ефикасност надлежних служби држава чланица и њихову сарадњу на превенцији и борби против тероризма, илегалне трговине опојним дрогама и других облика организованог међународног криминала, у случајевима када постоје конкретне индиције о постојању неке криминалне организације или структуре на подручју две или више држава чланица.⁴¹ При томе је истакнуто да у надлежност *Europol-a* спадају, између осталих, и следећа тешка кривична дела: Праће новца које потиче од разних криминалних радњи и, разна кривична дела у вези са тим (која су наведена у Анексу 1. међу којима се посебно истиче корупција. У области наведених кривичних дела, *Europol* нарочито обавља следеће задатке (сходно члану 3. Конвенције): а) олакшава размену информација између држава чланица; б) прикупља, сортира и анализира информације и податке; в) преко својих националних јединица обавештава надлежне службе држава чланица о информацијама које се на њих односе и обавештава их о утврђеним везама између

³⁹ *Corpus iuris*, Zagreb, 2003, str. 56-61.

⁴⁰ Љ. Стајић, *Основи безбедности*, Београд, 2003, стр. 97-102.

⁴¹ V. Đ. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, op.cit., str. 373-376.

кривичних дела; г) олакшава истраге у државама чланицама достављајући им све чињенице битне за одређени кривични случај и, д) користи прикупљене и меморисане податке.⁴² Остваривање циљева у Уговору разрађено је у одговарајућим поглављима. Тако је у поглављу о полицијској и правосудној сарадњи у кривичним стварима истакнуто у члану 29. (раније члан К.1) да се наведени циљеви Европске уније постижу: Спречавањем и борбом против организованог и другог криминала, а посебно корупције и, ближом сарадњом правосудних и других надлежних органа – полицијских, царинских и др. у државама чланицама директно или посредством преко Европске полицијске службе (*Europol*).⁴³ Заједничка делатност у оквиру полицијске сарадње према одредби члана 30. (раније К.2) Уговора из Амстердама обухвата: а) оперативну сарадњу надлежних државних органа (полицијских и других специјализованих органа репресије) у области спречавања и откривања кривичних дела и истраживања у тој области; б) сакупљање, чување, обраду и анализу релевантних информација; в) сарадњу и заједничке иницијативе у погледу обуке, размене официра за везу, деташмана, коришћење опреме и криминалистичких истраживања и, г) заједничку процену специфичних истражних техника које се односе на откривање озбиљних облика организованог криминала.⁴⁴

Eurojust

Eurojust или јединица европске уније за правосудну сарадњу је специјализована организација која има за циљ јачање правосудне сарадње држава чланица у борби против организованог криминалитета. Прве идеје о његовом оснивању су се јавиле на састанку Савета Европске уније у

⁴² Д. Лопандић, М. Јањевић, *Споразум из Шенгена – за Европу без граница*, op. cit., 118-122; М. Јањевић, *Трећи стуб Европске уније*, Београд, 2003 стр. 312-313.

⁴³ Значајну улогу у борби против корупције, посебно државних функционера имају закључци увојени на 19. европској конференцији министара правосудја која је одржана на Малти јуна 1994. године када је усвојен предлог Мултидисциплинарне радне групе за утврђивање система мера у оквиру Програма међународне борбе против корупције. У мају исте године су државе чланице ОЕЦД на конференцији у Паризу усвојиле Препоруке у вези са корупцијом у међународним трговинским трансакцијама. Видети: М. Јањевић, *Трећи стуб Европске уније*, op. cit., стр. 103; М. Santiago, *Europol and Police Cooperation in Europe*, Lampeter, 2000.

⁴⁴ Љ. Стајић, Д. Јовашевић, „Безбедносни и правни аспекти прања новца“, *Наука, безбедност, полиција*, Београд, број 1/2003, стр. 93-117; Т. С. Hartley, *Temelji prava Europske zajednice*, Rijeka, 2004, str. 124-137.

Тампереу октобра 1999. године.⁴⁵ *Eurojust* је основан фебруара 2002. године. У састав овог органа Европске уније улазе јавни тужиоци, судије и полицијски службеници из појединих држава чланица Уније при чему свака држава даје једног члана *Eurojusta*. По надлежностима, *Eurojust* као орган правосудне сарадње држава чланица у оквиру Европске уније пандам је *Europolu* (као полицијском органу). Задаци *Eurojusta* су постављени тројако као олакшавање координације између националних органа јавних тужилаштва, помагање у кривичним истрагама у предметима тешког прекограничног, а посебно организованог криминалитета узимајући у обзир релевантне анализе *Europolu* и, уска сарадња са европском судском мрежом, особито у циљу олакшавања извршења и поступања по захтевима за кривичноправну помоћ и захтевима за изручењем (екстрадицијом) осумњичених, односно осуђених лица.

***Egmont* група**

Egmont група је специјализована међународна мрежа националних канцеларија (уредра или других специјализованих тела) за борбу против прања новца и друге незаконито стечене имовине.⁴⁶ Она подстиче и подржава сарадњу између појединих држава, односно њихових специјализованих органа као и размену информација и искустава о могућим начинима и облицима прања новца. У оквиру ове мреже сада делује више од стотину националних финансијско обавештајних служби које се баве спречавањем, откривањем доказивањем и сузбијањем прања новца. Сматра се да посебну ефикасност ова мрежа дугује успостављеном систему заштићене електронске комуникације (безбедносни интернетски *web* систем) који омогућује појединим националним органима заштићене облике брзе и ефикасне комуникације, те размену података од значаја за ефикасно деловање против прања новца.⁴⁷

⁴⁵ S. Gluščić, „Kaznenopravni sustav pred izazovom organiziranog kriminaliteta – međunarodna kaznenopravna pomoć i suradnja“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/1998, str. 903-929.

⁴⁶ J. Madinger, S. Zalopany, *Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators*, 1999, pp. 67-89.

⁴⁷ S. Cindori, „Sustav sprječavanja pranja novca“, *Financijska teorija i praksa*, Zagreb, broj 1/2007, str. 55-72.

Moneyval

Moneyval комитет је заправо посебна врста Одбора Савета Европе за процену мера против прања новца састављена од тридесетак држава чланица.⁴⁸ Комитет је основан 1997. године ради ефикасне, квалитетне и благовремене анализе и процене ефикасности спровођења мера и поступака против прања новца унутар држава чланица Европске уније (а које нису биле чланице *FATF*). Задатак је *Moneyval* система подстицање и помагање држава на стварању и примени читавог система мера, средстава и поступака за ефикасну борбу (спречавање, откривање, доказивање и сузбијање) против прања новца и финансирања тероризма, те његово усклађивање са одговараћим међународним и европским стандардима. Ови су стандарди првенствено садржани у 40 + 9 препорука *FATF* и одговарајућим конвенцијама УН и Савета Европе (о чему је било говора у претходним излагањима).⁴⁹

FATF

Оперативне снаге финансијске акције представљају тзв. *FATF*.⁵⁰ То је независна специјализована организација чије су основне активности сконцентрисане на међународну борбу против прања новца. Организација је основана 1989. године. Три су основна задатка ове међународне организације: Праћење имплементације 40 + 9 препорука *FATF* за борбу против прања новца у државама чланицама; праћење и проучавање савремених метода прања новца и испитивање одговарајућих контрамера и формулисање свеобухватног програма за промовисање и афирмисање међународне борбе против прања новца.

⁴⁸ P. Lilley, *Dirty Dealing, The Untold Truth About Global Money Laundering*, London, 2000, pp. 131-148.

⁴⁹ Н. Делић, „Кривично дело прања новца – међународни оквири и позитивноправна регулативе“, Зборник радова, *Примена међународног кривичног права од стране међународних и домаћих судова*, Тара, 2006, стр. 333-342.

⁵⁰ T. Shennan, *International Efforts to Combat Money Laundering*, Edinburg, 1993, pp. 17-31.

VI) ИЗБОРИ

- Bridge, J. W., *The European Communities and the Criminal Law*, 1976.
- “Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, The Hague Programme – Ten priorities for the next five years”, *Security and Justice*, COM (2005) 184 Final – Non published in the Official Journal.
- Cadoppi, A., “Towards a European Criminal Code”, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 1996.
- Cartier, M.E., „Kaznenopravna odgovornost pravnih osoba u francuskom pravu”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2005.
- Cindori, S., „Sustav sprječavanja pranja novca”, *Financijska teorija i praksa*, Zagreb, broj 1/2007.
- *Corpus iuris*, Zagreb, 2003.
- Čule, J., „Traganje i osiguranje prisilnog oduzimanja sredstava, prihoda ili imovine ostvarenih kaznenim djelima”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/2005.
- Cullen, P. J., *The European Community Directive in Money Laundering*, Edinburg, 1993.
- Degan, V. Đ., Pavišić, B., *Međunarodno kazneno pravo*, Zagreb, 2005.
- Delmas Marty M., *Procedure penale d Europa*, Padova, 2001.
- Delmas Marty, M., The Contribution of Comparative Law to a Pluralist Conception of International Criminal Law, *Journal of International Criminal Justice*, 1/2003.
- Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, C., *Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte*, 2000.
- Đurđević, Z., „Konvencija o zaštiti financijskih interesa Europskih zajednica: nastanak, sadržaj i implementacija”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/2007.
- Đurđević, Z., „Lisabonski ugovor: prekretnica u razvoju kaznenog prava u Europi”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, broj 2/2008.
- Đurđević, Z., Prijevare na štetu proračuna EU – pojavni oblici, metode i uzroci, *Financijska teorija i praksa*, Zagreb, broj 3/2006.
- Formann, W., „Pranje novca – aktualna pitanja organiziranog kriminaliteta”, *Izbor članaka iz stranih časopisa*, Zagreb, broj 4/1993.
- Gilmore, V., *Prljavi novac*, Beograd, 2005.

- Gluščić, S., „Kaznenopravni sustav pred izazovom organiziranog kriminaliteta – međunarodna kaznenopravna pomoć i suradnja”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/1998.
- Hartley, T. C., *Temelji prava Europske zajednice*, Rijeka, 2004.
- Heršak, G., „Borba protiv organiziranog kriminaliteta i pranja novca”, *Pravnik*, Zagreb, broj 1/1995.
- Howell, J., *The Prevention of the Money Laundering and terrorist financing*, Barking, 2006.
- Jakulin, V., „Odgovornost pravnih lica za krivična dela u Sloveniji”, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, Beograd, broj 2/2007.
- Jelenski, M., „Pranje novca – suvremeni svjetski trend”, *Priručnik*, Zagreb, broj 3/1991.
- Jelenski, M., *Prevenција privrednog kriminaliteta*, Priručnik, Zagreb, broj 1/1991.
- Kochan, N., *The Washing machine*, London, 2006.
- Lilley, P., *Dirty Dealing, The Untold Truth About Global Money Laundering*, London, 2000.
- Madinger, J., Zalopany, S., *Money Laundering: A Guide for Criminal Investigators*, 1999.
- Mitsilegas, V., *Money Laundering counter measures in the EU*, The Hague, London, New York, 2003.
- Mrvić Petrović, N., *Krivično pravo*, Beograd, 2005.
- Oppermann, T., *Europrecht*, Munchen, 1999.
- Pavišić, B., *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Zagreb, 2006.
- Pavlović, Š., „Pranje novca – posebna sastavnica organiziranog kriminaliteta”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 27/1998.
- Pradel, J., Corstens, G., *Droit penal europeen*, Paris, 2002.
- Saković, A., „Organizirani ekonomski kriminal u odnosu na korupciju i pranje novca u Bosni i Hercegovini”, *Kriminalističke teme*, Sarajevo, broj 3-4/2003.
- Santiago, M., *Europol and Police Cooperation in Europe*, Lampeter, 2000.
- Satzger, H., „Utjecaji prava Europske zajednice /Europske unije na nacionalno kazneno pravo država članica”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 1/2003.
- Savona, E.U., *Responding to Money Laundering: inter perspective*, London, 2004.

- Selinšek, Lj., *Gospodarsko kazensko pravo*, Ljubljana, 2006.
- Selinšek, Lj., *Kazensko pravo*, Ljubljana, 2007.
- Shennan, T., *Intrenational Efforts to Combat Money Laudnering*, Edinburg, 1993.
- Turkalj, K., „Europska unija kao prostor slobode, sigurnosti i pravde”, *Informator*, Zagreb, broj 5630/2008.
- Unger, B., *The Scale and impact of Money Laundering*, Cheltenham, 2007.
- Varvaele, J.A.E., „Europsko kazнено право i опћа načела Unije”, *Hrvatski ljetopis za kazнено право i praksu*, Zagreb, broj 2/2005.
- Wingaert, V.C., *Criminal Procedure Systems in the European Comunity*, London, 1993.
- Wingaert, V.C., Stessens, G.C., *International criminal law: a collection of international and european instruments*, Hague, 1996.
- Делић, Н., „Кривично дело прања новца – међународни оквири и позитивноправна регулативе”, Зборник радова, *Примена међународног кривичног права од стране међународних и домаћих судова*, Тара, 2006.
- Јањевић, М., *Трећи стуб Европске уније*, Београд, 2003.
- Јовашевић, Д., „Кривичноправни аспекти прања новца”, *Избор судске праксе*, Београд, број 6/2003.
- Јовашевић, Драган, „Прање новца – новим законом против старе праксе”, *Правни информатор*, Београд, број 10/2001.
- Јовашевић, Драган, Гајић Гламочлија М., *Кривично дело прања новца*, Београд, 2008.
- Стајић, Љ., Јовашевић, Д., „Безбедносни и правни аспекти прања новца”, *Наука, безбедност, полиција*, Београд, број 1/2003.
- Стајић, Љ., *Основи безбедности*, Београд, 2003.
- Чавошки, Александра, Директиве о превенцији употребе финансијских средстава за прање новца, Европско законодавство, Београд, број 8/2004.

VII) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Циљ вршења кривичних дела, не само у оквиру класичног, већ још више у оквиру организованог транснационалног криминалитета јесте прибављање противправне имовинске користи. Но, та корист не може остати скривена, већ се корист различитим финансијским, банкарским, привредним и сличним активностима убацује у легалне финансијске

токове чиме јој се прибавља здрав, легални основ стицања. Схвативши велику опасност од прања новца (легализације незаконите стечене имовинске добити), Европска унија се поред појединих држава и њиховог националног законодавства, укључила у предузимање широке лепезе различитих мера, средстава и поступака у циљу спречавања и сузбијања оваквих незаконитих, криминалних појава. Поред низа правних аката (од оснивачких уговора до препорука), у оквиру ове регионалне организације основано је и низ специјализованих агенција којим је основна делатност супротстављање тим негативним појавама. Активностима и напорима које последњих година међународна заједница улаже у супростављање и спречавање прања новца и других облика организованог криминалитета, придружила се и Европска унија. ЕУ је предузела низ активности путем деловања више различитих специјализованих органа и тела и путем низа правних аката (у првом реду препорука) које представљају солидну правну основу за активности. У том погледу су, поред оснивачких уговора, почев од уговора из Мастрихта, Шенгена, Амстердама и Лисабона, нарочито значајне две директиве Савета и Европског парламента: Директива (91/308/ЕЕЦ) Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 1991. године и Директива (2001/97/ЕЕЦ) која допуњује Директиву Савета Европских заједница о превенцији коришћења финансијског система за прање новца из 2001. године. Ради се о правним актима који представљају прве законодавне мере Европске уније у овој области. Унија је била и раније активно укључена у преговима о доношењу Конвенције УН против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцијама из 1988. године, односно Конвенције Савета Европе о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом из 1990. године које су промовисале превентивне и репресивне мере у супротстављају кривичном делу прању новца. Директиве познате и као „директиве о прању новца” промовисале су превентивни приступ у спречавању прања новца. Стога је финансијским и кредитним институцијама наметнуто низ обавеза и мера које треба да обезбеде благовремено и ефикасно откривање и доказивање различитих облика и видова прања новца у привредним активностима како би се обезбедио интегритет и неупрљаност финансијског система. Наиме, директиве полазе од чињенице ‘да се прање новца јавља не само у погледу прихода од дроге, него и оних прихода који су стечени другим криминалним активностима (као што су организовани криминал и тероризам). Поред нормативне основе, велику улогу у оквиру у супростављања и спречавања прања новца као секундарног, супсидијарног

кривичног дела (чије кажњавање заправо одсликава немоћ међународне заједнице да се ефикасно супотстави криминалитету којим се управо и стиче имовинска корист, која сада представља предмет прања, односно легализације добити) имају и специјализоване агенције Европске уније као што су: *Europol*, *Eurojust*, *Egmont* група, *FATF* и *Moneyval* са широким овлашћењима која би у будућности могла бити искоришћена у сарадњи са надлежним органима Републике Србије.